

Politolog Oskar Krejčí: Švýcarská konference o Ukrajině - první chyby

- editor007 | 11. června 2024

UKRAJINA: Politolog Oskar Krejčí se zamýšlí nad možnostmi konference o Ukrajině, která se uskuteční 15. a 16. června ve Švýcarsku nejen bez účasti Ruska, ale i Číny a dalších významných zemí globálního Jihu.

Volby do Evropského parlamentu oslabily „stranu války“ - ty politiky a novináře, kteří nehledají mír pro Ukrajinu, ale požadují stupňovat vražedné úsilí až do konečného vítězství nad Ruskem. Přes tento výsledek voleb eskalace bojů stále hrozí: evropské volby nikterak nesnížily odhodlání spěchat válce naproti u takových politiků, jako jsou ti, kteří se sešli ve vedení českého státu. Hysterická proválečně propaganda či „strategická komunikace“, nálepkování a zastrasování pravděpodobně ještě zesílí. Proto je vhodné některá, byť i banální fakta o válce na Ukrajině stále opakovat - a začínat od samotného počátku, aby byl zřejmý kontext současných událostí.

Předehra

V prosinci roku 1991 se v Bělověžském lese sešli nejvyšší představitelé tří sovětských slovanských republik - Ruska, Ukrajiny a Běloruska, zakládajících států SSSR. Prý měli projednat aktuální situaci, podle některých zdrojů především dodávky ropy a plynu na Ukrajinu a do Běloruska. Nakonec ale podepsali pozoruhodně formulovaný dokument, podle něhož „Svaz sovětských socialistických republik jako subjekt mezinárodního práva a geopolitické reality končí svou existenci“. SSSR jako stát nahradila mezinárodní organizace - Společenství nezávislých států, SNS. A jak praví čl. 5 Dohody o vzniku SNS, její signatáři „uznávají a respektují vzájemnou územní celistvost a nedotknutelnost stávajících hranic v rámci Společenství“.

Jestli je pravda, že Michail Gorbačov, tehdejší prezident Sovětského svazu, byl o závěrech jednání v Bělověžském lese informován, a odmítl zasáhnout s odkazem, že by hrozila občanská válka, pak byl opravdu naivní: válce postsovětský prostor neunikl. Rozporů bylo a je v této oblasti nemálo. A vlivných zahraničních zájemců o přiostrění těchto sporů a jejich využití ve svůj prospěch byla také celá řada. V textu Dohody se sice vyskytuje do té doby v sovětských oficiálních dokumentech neužívané slovo „geopolitický“, ovšem autoři Dohody buď nevěděli, co tento pojem znamená, nebo záměrně přehlíželi možné zdroje budoucích konfliktů vzniklých díky už dříve započatému rozebrání SSSR. Seznam těchto neshod je nemalý: Podněstří, neobčané v Lotyšsku a Estonsku, Náhorní Karabach, Jižní Osetie, Abcházie, Adžárie, Tádžikistán, mnohé pokusy o barevné revoluce... A Ukrajina.

Ústavní princip

Od samého počátku v roce 1991 byla samostatná Ukrajina budována jako unitární stát. Tento princip byl zakotven i v čl. 2 Ústavy Ukrajiny přijaté v roce 1996. V unitárním státě základní funkce a pravomoci mají centrální orgány. Unitární stát nevyklučuje částečnou decentralizaci například formou lokálních samospráv, dokonce ani místní autonomii. To byl případ Autonomní republiky Krym, jejíž postavení vymezoval odd. X Ústavy Ukrajiny. Ovšem unitární stát vystupuje ve vnitřních i mezinárodních vztazích jako celek; právní normy platí pro všechny bez ohledu na místo trvalého bydliště; tomu odpovídá i jednotné státní občanství. Nejdůležitější rozhodnutí autonomních republik, například výběr předsedy rady ministrů, podléhají souhlasu centra.

Unitární stát je protikladem federálního uspořádání státu, kdy se regionální orgány dělí s ústředním o pravomoci, přičemž žádná ze stran federace nemůže změnit pravidla této dělby svévolně. Federace bývá spojená s dvoukomorovým federálním parlamentem, dvojími právními předpisy i dvojím občanstvím – ovšem zpravidla se federální regiony zavazují neodcházet z federálního svazku.

Etnický problém

Problémem „Ukrajiny vzor 1991“ je fakt, že sice byla budována jako unitární stát, ovšem vnitřní situace – především regionální rozložení národnostních menšin – vyžadovala federální uspořádání. Rusky mluvících občanů bylo na území Ukrajiny (díky necitlivě stanoveným administrativním hranicím uvnitř SSSR) hodně, přičemž docházelo k radikalizaci mnoha politických reprezentantů těchto etnik. Šířil se nacionalismus, který byl povětšinou spojen s odlišnou zahraničněpolitickou orientací zmíněných etnik. I v dobách, kdy byly vztahy Ruska a Západu téměř vřelé, na Ukrajině byl vnitropolitický zápas veden jako konfrontace dvou odlišných či přímo protikladných geopolitických center. Přitom vnitřní síla dvou hlavních politických proudů byla téměř shodná, což odpovídalo i výkyvům ve výsledcích prezidentských a parlamentních voleb.

Jestliže byly politické nálady spojeny s jazykem, pak mnohé napoví kanadsko-americký průzkum veřejného mínění z roku 2016, tedy po svržení prezidenta Viktora Janukovyče. Podle tohoto výzkumu se ve 46 % ukrajinských domácností hovořilo ukrajinsky, ve 32 % rusky a v 21 % oběma jazyky. Vzhledem ke koncentraci rusky mluvícího obyvatelstva v regionech na východě a jihu Ukrajiny se dá říci, že teoreticky nejlepším uspořádáním Ukrajiny by byla federace. Zdá se, že tímto směrem měla nakročeno Druhá minská dohoda z února 2015. Ta v čl. 11 předpokládala, že do konce roku 2015 bude provedena ústavní reforma, jejímž klíčovým prvkem měla být decentralizace a schválení trvalých právních předpisů o zvláštním postavení některých okruhů Doněcké a Luhanské oblasti, a to na základě dohody se zástupci těchto území.



Zdroj: Public Opinion Survey Residents of Ukraine. May 28 – June 14, 2016. Center for Insights in Survey Research, Canada, s. 61.

Ukrajinská federace

K naplnění Druhé minské dohody nikdy nedošlo, přestože se stala součástí rezoluce Rady bezpečnosti 2202 (2015). Budování „Ukrajiny vzor 1991“ na unitárním principu nebylo totiž náhodné. Řada politiků se obávala, že federalizace by byla prvním z kroků směřujících k odtržení oblastí s většinou etnických Rusů. Tato obava byla do značné míry oprávněná. Kdyby v Kyjevě vládli nacionalisté zdobící se až příliš často nacistickými symboly a požadující ukrajinizaci kultury, školství, politického života s výhradní orientací na NATO a Evropskou unii, je vysoce pravděpodobné, že by se některé hypotetické federální celky pokusily oddělit. Snaha o násilnou ukrajinizaci unitárního státu vedla už po svržení prezidenta Janukovyče k tomu, že volbou se stalo buď zmíněné regiony „oddělit bez války“, nebo „odrhout válkou“. Jenže to nebyl jediný problém. Byla tu ještě otázka, zda bude Ukrajina mostem mezi východem a západem, nebo součástí západního pochodu na východ. Zda se stane místem konfrontace s Ruskem.

Už v roce 1997 americký politolog a poradce pro otázky národní bezpečnosti prezidenta Jimmyho

Cartera napsal v knize Velká šachovnice: „Má-li si Ukrajina udržet svou suverenitu, musí se stát součástí střední Evropy, a nikoli Eurasie. A bude-li součástí střední Evropy, pak se bude muset bez výhrad vydat na středoevropskou cestu, tedy stát se členem NATO i Evropské unie.“ Jeho pojetí „geostrategických imperativů“ USA ve srovnání s mnohými dnešními anglosaskými politiky přeceňovalo význam Evropy a nedoceňovalo růst významu Asie, ovšem stejně jako mnozí dnešní politici na Západě viděl Rusko jako velký problém. Nikdy nešlo o to, jak začlenit Rusko do západních struktur či napojit je na ně jako rovnocenného partnera. Šlo o to, jak geopolitický problém zmenšit či přímo eliminovat a dostat se k tamním zdrojům. Navíc volání některých politiků z Polska i pobaltských republik o nutnosti poslat vojáky na Ukrajinu naznačuje, že hlad po ukrajinské půdě některých tamních nacionalistů nevyzimel. Spěchají, jako by se obávali, že západní hranici „Ukrajiny vzor 2025“ bude chránit ruský voják...

Hledání míru

Blížící se konference o Ukrajině ve Švýcarsku si oficiálně klade za cíl nastartovat mírový proces. Podle švýcarského Federálního ministerstva zahraničních věcí ale „mírový proces bez Ruska je nemyslitelný“; přesto se tento stát, který se pyšní svojí neutralitou, nechal dotlačit k upořádání konference o míru na Ukrajině bez Ruska. Navíc se organizátoři přihlásili k Zelenského formuli jako smyslu konference - k podobě „Ukrajiny vzor 1991“, tedy v tehdejších hranicích. Takto se ovšem nepřipravuje diplomatická dohoda, která by se opírala o konkrétní mocenskou rovnováhu, jež je předpokladem plnění mezinárodních úmluv - takto vypadá úsilí o prohloubení či rozšíření válečné koalice.

Přípravu konference ve Švýcarsku doprovázejí nevkusné a kontraproduktivní výkřiky některých politiků a komentátorů na adresu Číny, jež se konference odmítla účastnit. Tento pokřik je spojen se zamlčováním šestibodovém návrhu, dohodnutém konsensu, který předložila Čína a Brazílie minulý měsíc. Ten, na rozdíl od Zelenského formule, mimo jiné v bodě 2 uvádí, že „dialog a vyjednávání jsou jediným schůdným řešením ukrajinské krize. Všechny strany by měly vytvořit podmínky pro obnovení přímého dialogu a usilovat o deeskalaci situace až do dosažení úplného příměří. Čína a Brazílie podporují mezinárodní mírovou konferenci, která se bude konat v řádném čase a bude uznána jak Ruskem, tak Ukrajinou, s rovnoprávnou účastí všech stran a spravedlivou diskusí o všech mírových plánech“. V posledním bodě pak neopomněly tyto dva stále významnější státy zdůraznit potřebu „postavit se proti rozdělování světa na izolované politické nebo ekonomické skupiny“. Minulý týden čínský ministr zahraničních věcí Wang I uvedl, že tento konsensus již podpořilo 45 států a dalších 26 studuje, jak se k němu přihlásit.

Pohled na prvotní příčiny dnešních bojů na Ukrajině ukazuje, že této válce se dalo předejít. Stačilo jen více přemýšlet v souladu s humanistickými hodnotami a nepodléhat sobeckým předsudkům. To v první řadě platí o těch západních politicích, kteří v duchu geopolitických spekulací viděli Ukrajinu jen jako terén pro konfrontaci s Ruskem. I teď státníci jako německý ministr obrany svolávají bojovníky k přípravě na válku s Ruskem. Ten dokonce zná datum dokončení těchto příprav: rok 2029. To již bude Německo mít ve výzbroji jaderné zbraně? Už zase, jako tolikrát v dějinách, se Evropa chystá na válku, jejíž příčiny bude další generace chápat jako absurdní.

[ZDROJ](#)